

A hazai kétszintű felsőoktatási képzés néhány jellemzője

Some Features of the Two-Cycle Higher Education System in Hungary

Polónyi István

Wesley János Főiskola, kutatóprofesszor, közgazdaságtan kandidátusa, oktatáskutató

Absztrakt

A tanulmány először röviden áttekinti a hazai felsőoktatás felvételi jellemzőinek alakulását az elmúlt húsz év alatt. Majd elemzi a kétszintű képzésre történő jelentkezések tendenciáját, továbbá a kétszintű képzés részvételi jellemzőit, és a két szint közötti átlépés arányait. Továbbá vizsgálja a képzések vertikális és horizontális arányait hazai adatok alapján és nemzetközi összehasonlításban. Ezt követően a kétszintű képzés végzettjeinek néhány munkaerőpiaci jellemzőjét veszi az írás górcső alá. A hazai diplomás pályakövetési rendszer legutóbbi adatai alapján vizsgálja az alap és mesterképzés végzettjeinek kereseti helyzetét, munkanélküliségi jellemzőit és szubjektív kongruenciáját. Ezt követően az alap- és mesterképzés végzettjeinek relatív keresetarányait is górcső alá veszi hazai és nemzetközi adatok alapján, rámutatva az európai és a tengerentúli tendenciák különbségére.

Kulcsszavak: kétszintű képzés, jelentkezési és átlépési tendenciák, diplomás pályakövetési rendszer, keresetarányok

JEL kódok: A22, A23, I21, I23

Abstract

The paper first briefly reviews the evolution of the characteristics of admissions to higher education in Hungary over the past twenty years. It then analyses the trend in enrolments in two-level education, as well as the participation characteristics of two-level education and the transition rates between the two levels. The paper also examines the vertical and horizontal ratios of training based on domestic data and international comparisons. The paper then looks at some labour market characteristics of graduates from two-cycle training. Using recent data from the national graduate career tracking system, it examines the earnings situation, unemployment characteristics and subjective congruence of bachelor and master graduates. The paper then presents an international picture of the relative earnings of bachelor and master graduates, highlighting differences between European and overseas trends.

Keywords: two-cycle higher education, enrolment and transfer trends, graduate tracking system, earnings rates

JEL codes: A22, A23, I21, I23

Bevezető

Jövőre lesz negyedszázada, hogy Európa 29 oktatási minisztere 1999 júniusában aláírta azt a dokumentumot, amit Bolognai Nyilatkozatként ismerünk.¹ A dekrétum aláírói elkötelezik magukat a kétszintű képzés bevezetésére a felsőoktatásban.

Magyarországon a kétciklusú képzést az 1993. évi felsőoktatási törvény 2005. évi módosítása² iktatta törvénybe. A törvénymódosítás a felsőoktatási képzés szintjeinek és formáinak korábbi meghatározása mellé bevezette a kétciklusú képzést: az alapképzést és a mesterképzést³.

¹ Nyilatkozat. Az európai felsőoktatási térség. Európa oktatási minisztereinek közös nyilatkozata. Bologna, 1999. június 19. <https://tka.hu/docs/palyazatok/bolognainyilatkozat1410131206.pdf> (Letöltés 2023.03.15)

² 2005. évi CVI. törvény a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról (2005. 10. 13)

³ 1993. évi LXXX. törvény 87/A. § (1) A felsőoktatás egymásra épülő, felsőfokú végzettségi szintet biztosító képzési ciklusai: a) az alapképzés, b) a mesterképzés, c) a doktori képzés. (2) Az alap- és mesterképzést egymásra épülő ciklusokban, osztott képzésként, illetve jogszabályban meghatározott esetben egységes, osztatlan képzésként lehet megszervezni. A ciklusokra bontott, osztott

Ez a szabályozás a 2011. évi törvényben is nagyjából hasonlóan fogalmazódik meg⁴.

Számos hazai és nemzetközi elemzés született a kétszintű képzésről (lásd pl. Dunke, 2009; Barakonyi, 2009; Lengyel, 2021; Hamza, 2013; Veréb, 2012), és még több az implementációjáról. (Lásd pl Sin et. al., 2013; Wihlborg & Teelken, 2014). Ebben az írásban nem térünk ki a kétszintű képzés hazai bevezetésének implementálására, csak annyit jegyzünk meg, hogy több szakértő meglehetősen ellentmondásosnak és problémásnak látta azt. (Lásd Bókay & Derényi, 2010; Szolár, 2012; Derényi, 2017; Lengyel, 2021. stb.) Tegyük hozzá, hogy ez nem példanélküli az Európai Felsőoktatási Térségben. (Lásd Hrubos, 2021)

A kétszintű képzés európai oktatáspolitikai dokumentuma tehát 25 éves, hazai bevezetése pedig közel 20 éves. Ebben az írásban áttekintjük, hogy a hazai kétszintű (valójában a doktori képzéssel három, a felsőoktatási szakképzéssel pedig négy szintű) képzés milyen strukturális és munkaerőpiaci jellemzőket mutat nemzetközi összehasonlításban.

Elemzésünkben a hazai adatbázisok (felvi.hu, a 2015. évi és a 2021. évi Diplomás Pályakövetési Rendszer = DPR) és statisztikák (OH felsőoktatási statisztika, KSH oktatási és kereset statisztika) mellett az Eurostat (<https://ec.europa.eu/eurostat>), az UNESCO (<http://uis.unesco.org>), az OECD (<https://stats.oecd.org>) valamint a Világbank (<https://data.worldbank.org/indicator>) statisztikáit és adatait használtuk fel. Az elemzés egyszerű kereszt-táblák és grafikonok segítségével történt.

és az egységes, osztatlan képzések szerkezetét a Kormány határozza meg. (3) A felsőoktatás keretében – az (1) bekezdésben foglaltak mellett – felsőfokú végzettségi szintet nem biztosító képzésként a) felsőfokú szakképzés, b) szakirányú továbbképzés is szervezhető.

⁴ 2011. CCIV. törvény 15§(3) Az alapképzésben alapfokozat (*baccalaureus, bachelor of science, bachelor of profession, bachelor of arts*) és szakképzettség szerezhető. Az alapfokozat a felsőoktatás egymásra épülő képzési ciklusainak az első felsőfokú végzettségi szintje, amely feljogosít a mesterképzés megkezdésére. A képzési és kimeneti követelmények határozzák meg, hogy milyen szakképzettséget lehet szerezni az alapképzésben. (...) Az alapképzésben legalább száznyolcvan kreditet kell és legfeljebb kétszáznegyven kreditet lehet teljesíteni. A képzési idő legalább hat, legfeljebb nyolc félév.

(4) A mesterképzésben mesterfokozat (magister, master of science, master of profession, master of arts) és szakképzettség szerezhető. A mesterfokozat a felsőoktatás egymásra épülő képzési ciklusainak a második felsőfokú végzettségi szintje. A mesterképzés képzési és kimeneti követelményei határozzák meg, hogy milyen szakképzettség szerezhető a mesterképzésben. A mesterképzésben (...) legalább hatvan kreditet kell és legfeljebb százötven kreditet lehet megszerezni. A képzési idő legalább két, legfeljebb négy félév.

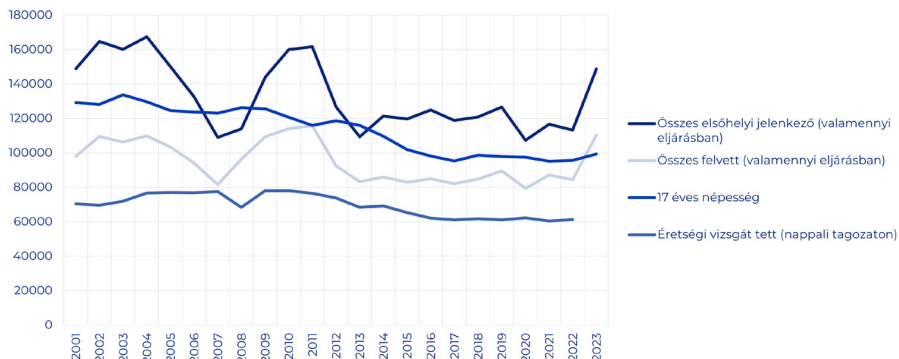
1. A hazai felsőoktatás felvételi jellemzői az elmúlt húsz év alatt

Mielőtt a kétszintű képzés felvételi és részvételi jellemzőivel foglalkoznánk, érdemes egy pillantást vetni a hazai felsőoktatás egészének felvételi és részvételi jellemzőire.

Ha az ezredforduló utáni felsőoktatás felvételi jelentkezéseket vizsgáljuk (1. ábra), akkor azt látjuk, 2007-2008-ban, illetve 2013-ban majd 2020-ban alakultak ki mélypontok – akár 40-50 ezer fős csökkenéseket is regisztrált a Felvi.hu adatbázis. Míg azonban 2009 után a számok újra növekedni kezdtek, 2013 után egy alacsonyabb szinten történő stagnálás figyelhető meg az adatokban, és erre az alacsony szintre következett be 2020-ban egy újabb jelentkezési létszámcsökkenés, majd 2023-ban a jelentkezések és felvettük növekedésének megugrása látszik.

1. ábra: A hazai felsőoktatásba valamennyi adott évi eljárásban elsős helyen jelentkezettek és felvettek száma 2001-2023

Forrás: felvi.hu alapján saját szerkesztés

Az ingadozások mögött nyilvánvalóan nem csak demográfiai folyamatok állnak, mert a 2000-es évek elején a fiatal korosztályok létszáma csökkenésének vagyunk tanúi (a 17 éves korosztály létszáma 2011 és 2023 között 16,5 ezer fővel, kevesebb mint 15%-kal csökkent), azonban ez a csökkenés nem hektikus. (Lásd az 1. ábrán a 17 éves korosztály létszámát) A jelentkezők száma és a korosztályi trendek között jól láthatóan van együttmozgás, azonban a jelentkezők számában legalább ennyire az oktatáspolitikai hatások is meghatározóak. (Lásd erről Polónyi, 2020)

Az első csökkenés mögött a 2006. évi tandíj-bevezetési kísérlet áll, amikor a baloldali kormány egy államháztartási reform kapcsán a felsőoktatási törvénybe be akarta vezetni a tandíjat. Ez az ellenzék kezdeményezése nyomán 2008 elején a tandíj, a vizitdíjjal és a kórházi rapidíjjal együtt a népszavazáson elutasításra került. A tandíj eltörlése ellenére, annak csak a bevezetési híre rendkívül jelentős csökkenést eredményezett a jelentkezők (s ennek nyomán a felvettek számában), – ez áll a 2007-2008-as jelentkezési visszaesés mögött.

A második csökkenés is a felsőoktatási költségmegosztással kapcsolatos intézkedések hatása. A 2010-ben hatalomra kerülő konzervatív kormány 2012 őszén bejelentette az „önfenntartó felsőoktatás” elképzelését – s az államilag finanszírozott létszámot radikálisan lecsökkentették. Az elképzelés szerint a hallgatók többségével a teljes képzési költséget meg kellett volna fizetni, (mely önköltségfizetést a diákhitel² konstrukcióval volt hivatva könnyíteni). Azonban a hallgatói megmozdulások után ettől a kormány részben⁵ visszalépet. Viszont a bejelentés – és a kisebb mértékű, de ténylegesen megvalósított államilag finanszírozott létszámcsökkentésnek⁶, valamint az államilag nem finanszírozott hallgatók költségtérítésének önköltségi szintre emelésének – hatására ezúttal is jelentős jelentkezési létszámcsökkenés következett be. Ez áll a 2013. évi jelentkezések visszaesése mögött.

Ezt követően 2013 után a felvett létszám csak igen szerény mértékben növekedett 2022-ig. A létszámvisszafogás alapvető eszköze a kormányzati képzési struktúra- és finanszírozott létszám szabályozás.

Ha a 2011 és 2020 közötti adatokra megvizsgáljuk a nappali tagozatos alap- és osztatlan képzésre elsősorban valamennyi eljárásban jelentkezők száma alakulásának, az államilag finanszírozott helyre felvettek számának, valamint a 17 éves korosztály és a nappali tagozaton érettségizettek létszámának együttjárását (melléklet 13 táblázat), akkor elég világosan látszik, hogy az AON jelentkezők⁷ száma legmarkánsabban az államilag finanszírozott hall-

⁵ A részben azt jelenti, hogy a 2012/2013 tanévre a felvehető állami ösztöndíjas létszámkeretet a Kormány a 2011. évi 53 450 főről 34 087 főre szűkítette. E döntés keretében egyúttal sor került a képzési szerkezet belső összetételének – a természettudományos és műszaki, informatikai képzések nagyobb arányát biztosító – átalakítására is. Lásd: Széll Kálmán Terv 2.0 (2012:199). Bár további jelentős csökkentés nem következett be, de a korábban a képzési normatívával nagyjából azonos költségtérítést, ún. önköltségi szintre (gyakorlatilag duplájára) emelték, és a diákhitel 2-t valóban bevezették.

⁶ Végülis valójában az államilag finanszírozott létszámot 2011-ről 2012-re csak 17 ezer fővel (23%-kal) csökkentették.

⁷ AON = Nappali tagozatos alap- és osztatlan képzés

gatólétszámmal van kapcsolatban, (ami az oktatáspolitikai függvénye), majd ezt követően az érettségizettek létszámával, és legkevésbé a korosztályi létszámmal. Ezt az eredményt interpretálhatjuk úgy, hogy a jelentkezők számának alakulását alapvetően az oktatáspolitikai határozza meg, s valamivel kisebb mértékben az érettségizettek és a korosztályi létszám.

A 2020-ban kialakult helyzetben lépett életbe a harmadik oktatáspolitikai intézkedés, a felsőoktatási felvételhez kötelező emelt szintű érettségi 2020. évi bevezetése.⁸ Ennek a következménye a 2020. évi jelentkező és felvett létszám csökkenése, amely alapvetően a részidős képzésre, valamint a STEM⁹ és pedagógusképzésekre jelentkezőket és felvetteket¹⁰ érintette.

A felsőoktatáspolitikában ezt követően újabb irányváltás következett be: a felvételi rendszer radikális enyhítése (emelt szintű érettségi megkövetelésének intézményi hatáskörbe utalása, a bejutáshoz megkövetelt alsó ponthatár eltörlése, és ezzel intézményi felvételi politika lehetővé tétele). Ennek következménye a 2023-as jelentkező és felvett létszám jelentős növekedése.

Az oktatáspolitikai nyomán a hazai felsőoktatás hallgatólétszáma és teljes részvételi hányada sajátos hullámtendenciát mutat, a 2012-es radikális csökkenés után 2016-ig süllyedő létszámot, majd enyhén növekvő létszámot, illetve rátát mutatva. (Lásd 2. és 3. ábrák).

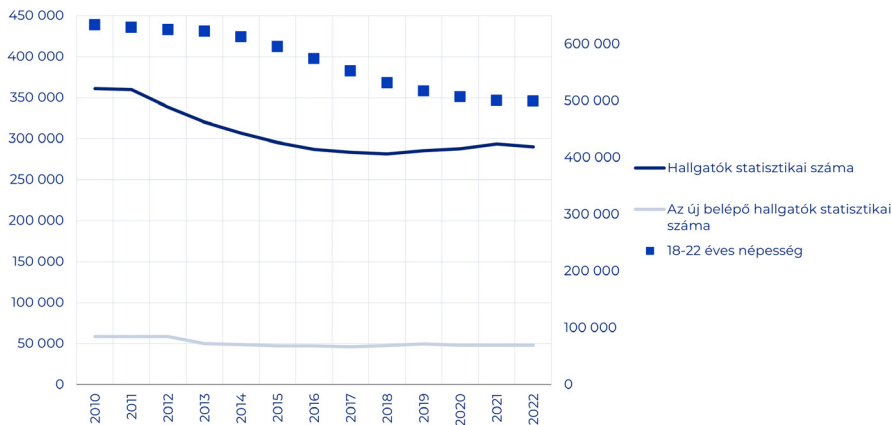
⁸ A nyelvvizsga nem okozott csökkenést, mert azt még a felvételi eljárás előtt eltörölték, s a pandémia hatása is elhanyagolható, hiszen a felvételhez nem kell megjelenni, az érettségik pedig nagyjából zavartalanul lezajlottak.

⁹ STEM - angol rövidítés: Science, Technology, Engineering, and Mathematics képzések – magyarul MTMI: matematika, természettudományos, műszaki és informatikai

¹⁰ Az emelt szintű érettségi teljesítése ugyanis nyilvánvalóan részint a részidős képzésre jelentkező felnőttek esetében okoz gondot, részint pedig a jórészt vidéki kisgimnáziumokból pedagógusnak jelentkezők, valamint a nagyjórészt szakgimnáziumokból STEM képzésre jelentkezők esetében.

2. ábra: A hazai felsőoktatás valamennyi tagozatos hallgatók statisztikai számának alakulása 2010-2020

Forrás: OH felsőoktatási statisztika alapján saját szerkesztés

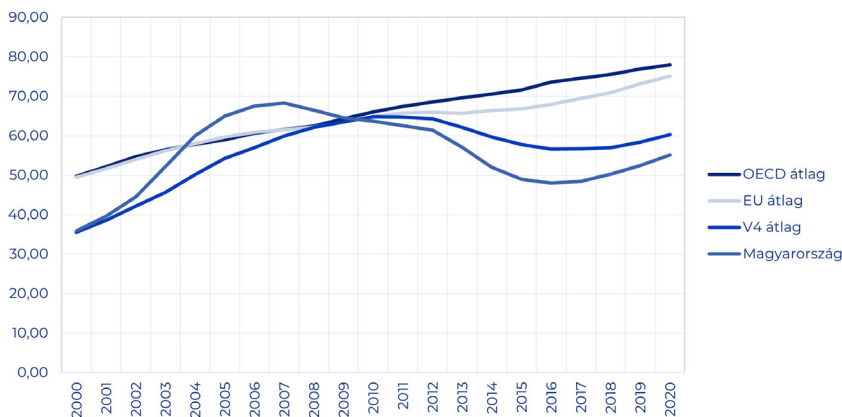

Megjegyzés:

- A hallgatók statisztikai számában az aktív státuszú elsődleges, statisztikai dátumon belüli képzések szerepelnek, vagyis, ha egy hallgatónak egy intézményben több képzése is van, akkor is csak egyszer szerepel a statisztikában. (Forrás: FIR OSAP fogalmak, 2017)
- A 2021. és 2022 évi hallgatók statisztikai száma KSH adat (mivel az OH csak 2020-ig közöl adatokat)
- A 2021 és 2022 új belépő szám becslést ad az időszak átlagos „be nem iratkozási” aránya (90,3%) alapján

3. ábra: A hazai és az OECD, az EU és V4 országok felsőoktatási teljes részvételi hányadának (Gross enrollment ratio) alakulása

Forrás: Világbank adatbázisa alapján saját szerkesztés

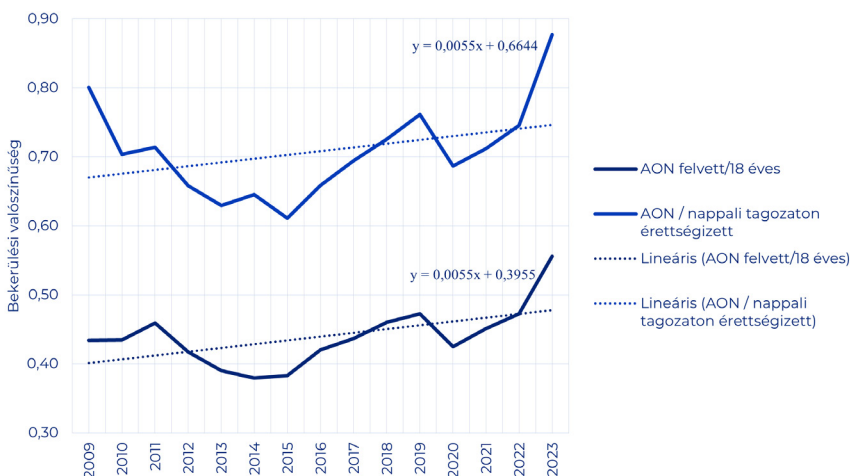
Gross enrollment ratio: Egy adott oktatási szintre beiratkozottak összlétszáma, életkortól függetlenül, az adott tanévben az azonos oktatási szintnek megfelelő, hivatalos iskoláskorú népesség százalékában kifejezve. (<https://uis.unesco.org/en/glossary-term/gross-enrolment-ratio>)

A 3. ábra adataiból látszik, hogy a 2005-ben megindult részvételi arány csökkenés után – amelynek oka részint az államszocializmus idejéből halasztott továbbtanulási kereslet kiadása, részint a kétszintű képzés bevezetése nyomán a továbbtanulási szerkezet átalakulása¹¹, részint pedig a 2008-as gazdasági válság volt – újabb jelentős visszaesést hozott a 2010 utáni oktatáspolitikára. A jelenség mögött nincs jelentős demográfiai hatás, mivel 2011 és 2020 között a 17 éves korosztály 16%-kal, a 18-22 éves korosztály pedig 20%-kal, a 22-24 éves korosztály pedig 12%-kal csökkent, szemben a részvételi hányad közel 30%-os visszaesésével. Ezzel együtt a 2005. évi részvételi arány nyilvánvalóan nem volt fenntartható, azonban a 2010-es visszafogás mértéke szembetűnően eltér a nemzetközi trendektől. Ezt követően azután csak a 2015-2016 évektől bekövetkezett változások nyomán látunk ismét növekedést.

A 2010 utáni felvételi adatokat tekintve, ha a nappali tagozatos alap- és osztatlan (AON) képzések bejutási létszámát a 18 éves népesség, illetve az adott évben nappali tagozaton érettségizettek arányában vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy – a felvett létszám stagnálása, csökkenése ellenére – a bejutottaknak a 18 éves népességhez viszonyított aránya enyhén növekszik, mint ahogy az érettségizettekhez viszonyított arány is (ami nagyjából 70% körüli). (4. ábra)

4. ábra: Az AON képzésre valamennyi eljárásban felvettek és a 18 éves korosztály valamint az adott évben nappali tagozaton érettségizettek aránya 2001-2023

Forrás: OH felsőoktatási statisztika alapján saját szerkesztés

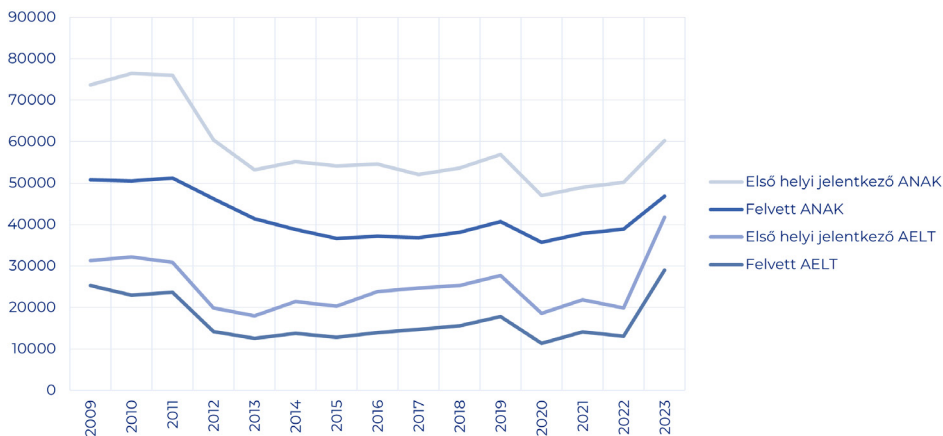

¹¹ A kétszintű képzés – a mesterképzés bevezetésével – lényegesen lerövidítette a második diplomaszerezést a legtöbb szakon.

A felvételi adatokat elemezve az is kiderül, hogy az ingadozás és a csökkenő tendencia 2022-ig egyaránt érinti a nappali és a részidős képzésbe jelentkezőket és felvetteket is (lásd 5. ábra). Másrészt az is szembetűnő, hogy a 2023. évi „kiengedés” alapvetően a részidős képzést érintette.

5. ábra: A hazai felsőoktatásba első helyen alapképzésre jelentkezők és felvettek megoszlása nappali és részidős képzés szerint.

Forrás: Felvi.hu alapján saját szerkesztés

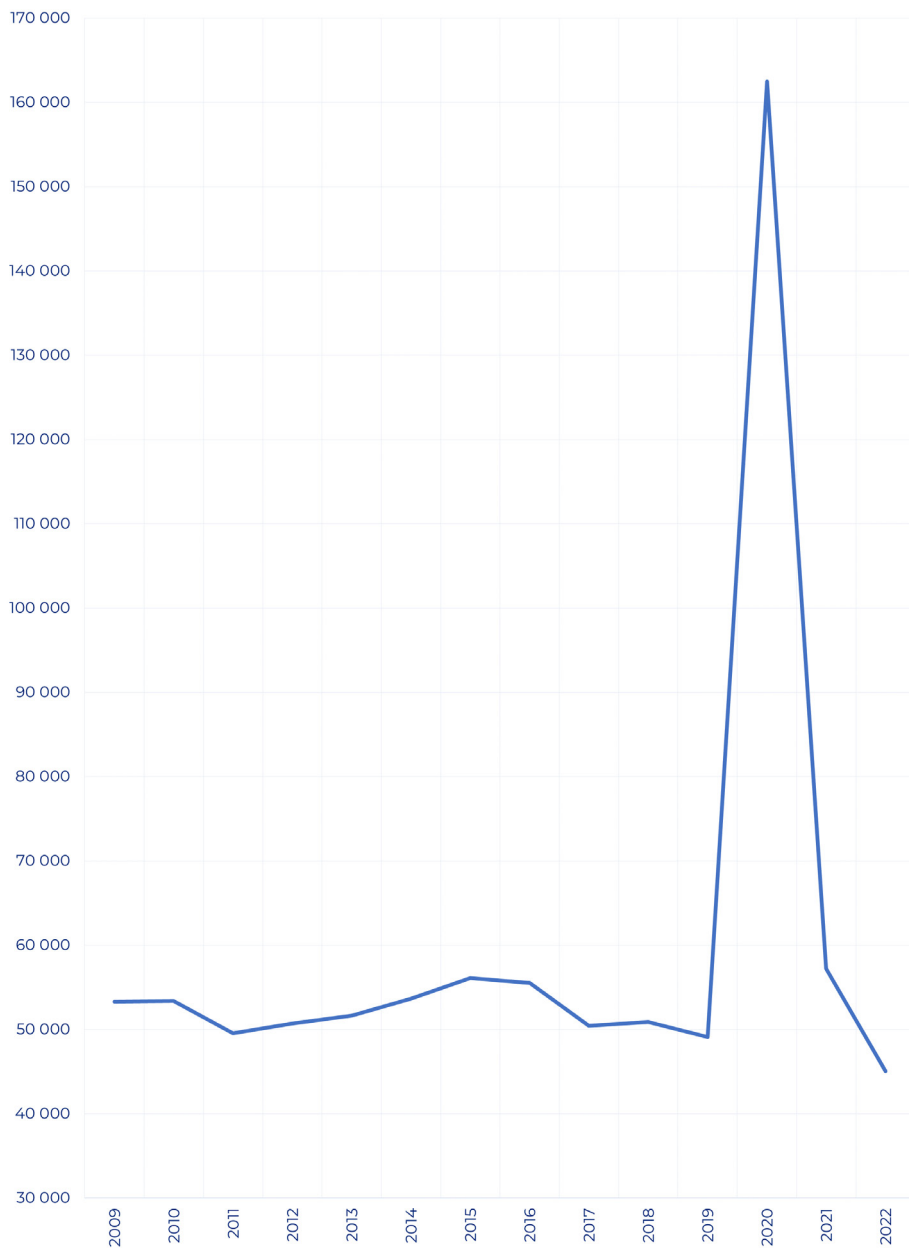

Megjegyzés:

- ANAK - nappali tagozatos alapképzés (államilag finanszírozott és költségtérítéses együtt)
- AELT - részidős alapképzés (esti, levelező, távoktatási munkarend együtt)

Az ingadozások természetesen a végzettek számán is meglátszanak. De itt egy további oktatáspolitikai beavatkozás hatása is szembetűnő, nevezetesen a „nyelvizsga-amnesztia”, az idegen nyelvi vizsga megkövetelésének 2020. évi visszamenőleges elengedése¹² a diplomakiadáshoz, ami az adott évben 115 ezerrel több oklevél kiadását eredményezte (lásd 6. ábra).

¹² A Kormány 101/2020. (IV. 10.) Korm. rendelete a veszélyhelyzet során teendő egyes, a felsőoktatási intézményeket és a hallgatókat érintő intézkedésekről: „6. § Aki 2020. augusztus 31-ig sikeres záróvizsgát tett, mentesül az oklevél kiadásának előfeltételéül előírt nyelvizsga letételének kötelezettsége alól.”

6. ábra: A felsőfokú végzettséget (alap-, mester- és osztatlan képzésben) szerzetek száma 2009-2022Forrás: KSH (https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0005.html)

Fontos még egy jelentős változást megemlíteni, nevezetesen a nemzetköziesedést. A hazai felsőoktatásban a 2020/21 őszi tanévben 37925 külföldi hallgató tanult¹³, ami az összes hallgató 13,2%-a¹⁴. (1. táblázat)

Az elemzésnél tehát tekintettel kell lenni a külföldi hallgatók számára, elsősorban a mesterképzés esetében, mivel az alapképzésben 8%, a mesterképzésben pedig 18 % a külföldi fiatalok aránya. Miután a mesterképzésben nagyobb a külföldi arány ez abban az irányban hat, hogy elemzésünkben magasabb arány adódik az alapképzésből továbblépőket illetően¹⁵.

1. táblázat: A Magyarországon tanuló külföldi hallgatók száma és képzési szint szerinti megoszlása (2020)

Forrás: Oktatási Hivatal felsőoktatási statisztika (<https://dari.oktatas.hu/firstat.index>) alapján saját számítás

	Külföldi	Összes	Külföldi arány
FSZ	143	11834	1,2%
Alapképzés	13069	164108	8,0%
Osztatlan képzés	10977	44536	24,6%
Mesterképzés	6336	34933	18,1%
PhD képzés	2835	10146	27,9%
Szakirányú továbbképzés	582	16344	3,6%
Egyéb	3983	5592	71,2%
Összesen	37925	287493	13,2%

Az elmúlt időszak oktatáspolitikája nyomán Magyarországon a fiatal diplomások aránya ma (2022-ben) – amelynek 40%-s értéke az EU 2020 stratégia egyik célkitűzése volt – alig haladja meg a 30%-ot, amellyel a 27 tagország között a 25. helyen állunk (miközben 2013-ban a 17. volt a helyezésünk) (7. ábra)

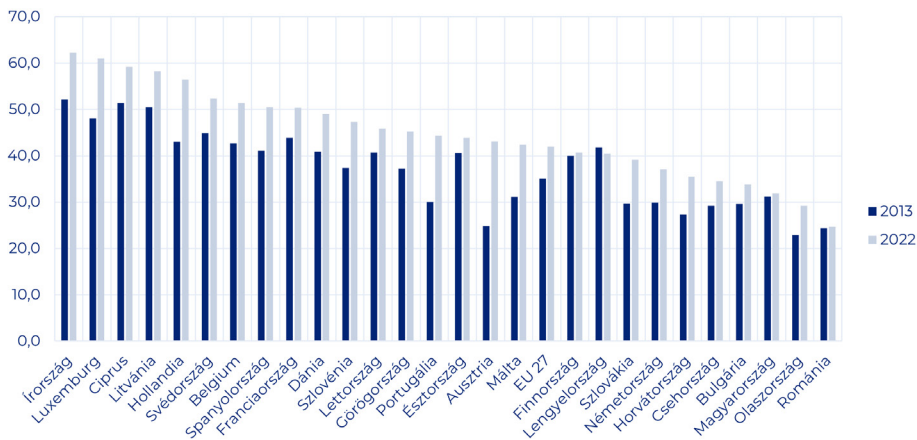
¹³ Oktatási Hivatal felsőoktatási statisztika szerint (<https://dari.oktatas.hu/firstat.index>)

¹⁴ Az egyes források eltérő adatokat közölnek. Részint a külföldi hallgatók számát illetően, pl. a UNESCO (<http://data.uis.unesco.org/>) szerint 2020-ban a Magyarországon tanuló külföldi (inbound) hallgatók száma 38422 fő. Más oldalról abban is különböznek a számítások, hogy milyen összes hallgatólétszámhoz viszonyítják a külföldiek számát. (Éveleji, vagy tanév eleji adatok, illetve tartalmazza-e az adat a szakirányú továbbképzést vagy nem). Az itt közreadott 13,2% a szakirányú továbbképzést is tartalmazó őszi (októberi) – 2020/21 őszi – FIRSTAT statisztikai létszám alapján számított adat.

¹⁵ Hozzá kell tenni, hogy a nálunk tanuló külföldiek közel negyede az orvos, fogorvos, gyógyszerész képzésben vesz részt, ami osztatlan képzés.

7. ábra: A diplomások aránya a 25-34 éves népességen belül (%) az EU tagországokban 2013-ban és 2022-ben

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés (https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_03__custom_6985496/default/table?lang=en)

Végülis a kétszintű képzést a fentiekben felvázolt oktatáspolitikai környezet formálta és formálja.

2. A kétszintű képzésre történő jelentkezések tendenciája

A kétszintű képzés 2005. évi bevezetését követően az alap- (és osztatlan) képzésre¹⁶ jelentkezők és felvettek száma a fenti elemzések által már bemutatott ingadozó tendenciát mutatja. Mind a 2007. évi, mind a 2013. évi, mind pedig a 2020. évi csökkenés alapvetően az alapképzésre jelentkezők és felvettek számában látszik, mint ahogy a felvételi rendszer 2022. évi reformja nyomán a jelentkezők számának növekedése is. (8. ábra) Ugyanakkor a mesterképzésen ezek az ingadozások csupán kisebb mértékben érvényesülnek. Ennek az az oka, hogy a mesterképzés hallgatóinak kevesebb hányada önköltséges (lásd 2. táblázat) ezért a költségmegosztással kapcsolatos változások kevésbé befolyásolták az erre a képzési szintre jelentkezőket és felvetteket. Az emelt szintű érettségi bevezetése, majd eltörlése pedig értelemszerűen nem érintette őket.

¹⁶ A felvi.hu a két képzés adatait együttesen mutatja be.

8. ábra: Az évenként alap és mesterképzésre jelentkezők és felvettek száma (valamennyi eljárás) 2007-2022

Forrás: felvi.hu alapján saját szerkesztés

2. táblázat: Az önköltségek aránya az adott évben felvett alap és mesterképzésre felvett hallgatók között

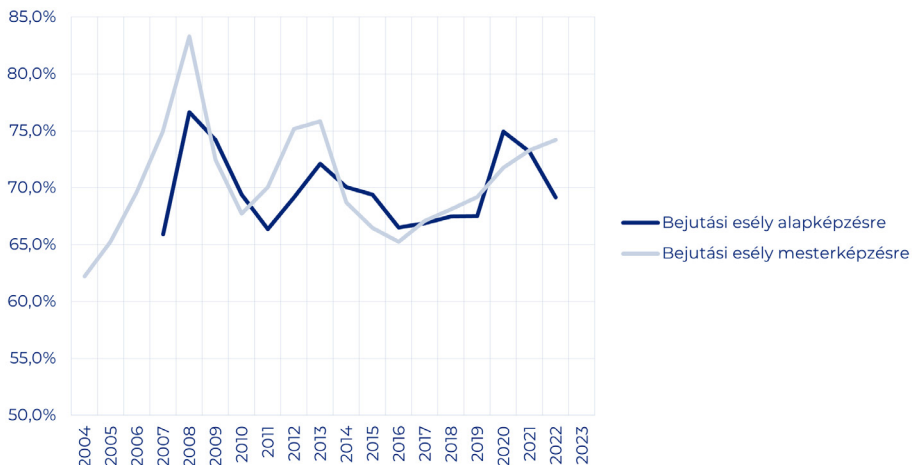
Forrás: felvi.hu adatai alapján saját számítás

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Alap és osztatlan képzés felvettek között önköltséges arány	45%	46%	48%	36%	35%	33%	34%	33%	31%	30%	26%	24%	24%
Mesterképzésre felvettek között önköltséges arány	19%	20%	15%	13%	13%	13%	16%	11%	12%	11%	14%	13%	13%

A felvettek és a jelentkezők számának összevetésével kiadódó bejutási esély az alap és a mesterképzés esetében nagyjából hasonló értéket mutat – a jelentkezőknek mintegy kétharmada, háromnegyede bejut –, de mindkettő esetében igen hektikusan mozog a látott hatások nyomán változó jelentkezési létszám következtében. (Lásd 9. ábra). Amikor a jelentkezők száma csökken, értelemszerűen növekszik a bejutási esély (ugyanis a felvettek száma kevésbé csökken, mivel az intézményi kapacitás nem változik, s a vonalhúzás során igyekszik a minisztérium feltölteni azt). (Lásd erről pl. Polónyi, 2018)

9. ábra: Az alap- és mesterképzésre történő bejutás esély

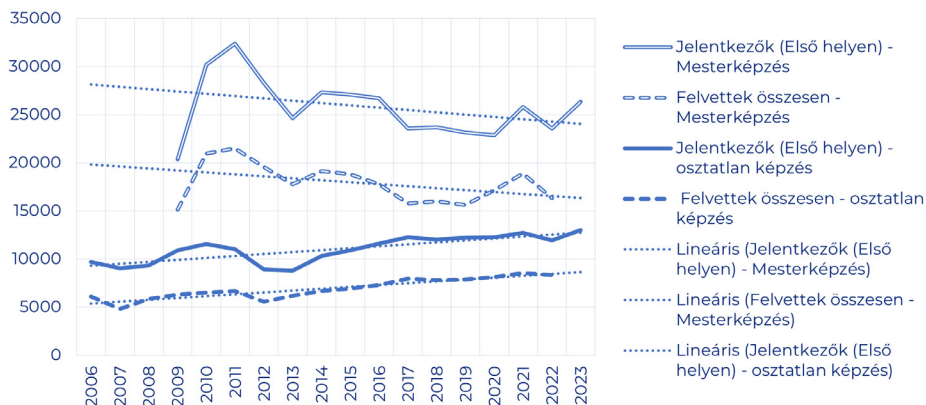
Forrás: Felvi.hu adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Érdeemes megjegyezni, hogy a mesterképzésre felvett létszám elég egyértelműen – negatív korrelációval – összefügg az osztatlan képzésre felvett létszámmal. (10.ábra) A kettő közötti kapcsolat tulajdonképpen logikus, mivel az osztatlan képzési szakok száma nagyrészt a mesterszakok rovására növekedett (pl. pedagógusképzés) – és ezáltal az ezeken a szakokon tanuló, illetve felvettek számának alakulása is ezt tükrözi.

10. ábra: A mester és osztatlan képzés jelentkezési és felvett létszámainak tendenciája

Forrás: Felvi.hu adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Megjegyzés: Az osztatlan és a mesterképzésre felvett létszám alakulása között -0,4315 korreláció tapasztalható

Ha az alapképzés belépő létszámának alakulását nemzetközi összehasonlításban vizsgáljuk, egyértelmű, hogy a hazai beiskolázás éves átlagos ingadozása az egyik legnagyobb az Európai Unió országai között. Ha a magyar alapképzés beiskolázási létszámának ingadozását – az EU tagországok 2013 és 2021 közötti adataival összevetve vizsgáljuk – Gini együtthatóval¹⁷ mérve a 25 adatközlő EU tagország között a 17., azaz hátulról a nyolcadik helyen állunk (ugyanezen időszak adatainak szórását tekintve hátulról a 9. helyen)¹⁸.

3. A kétszintű képzés részvételi jellemzői

A jelentkezők és a felvettek számának alakulása a flow, a résztvevők száma pedig a stock.

Az összes felsőoktatásban tanulók számát a 20-24 éves korosztály létszámához viszonyítva Magyarország csak Luxembourgot és Máltát előzte meg 2021-ben, a maga 28,4%-kával. Az alapképzésben tanulók számát a korosztályuk (a 18-22 éves népesség) létszámához viszonyítva a hazai részvételtől nem igazán kedvező képet kapunk. Magyarország az EU 27 tagországa között 2021-ben a 22. helyen állt a 19,2%-os hányadával (2013-

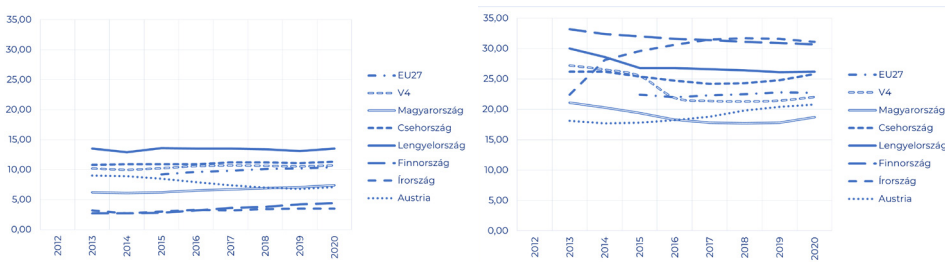
¹⁷ A Gini-index vagy Gini együttható egy közgazdasági mérőszám, ami a statisztikai eloszlások egyenlőtlenségeit méri. Értéke 0 és 1 közé esik, gyakran százalékban adják meg. (Kiszámítását lásd például Sitthiyot & Holasut, 2020 vagy (Petres & Tóth, 2001, p. 67)

¹⁸ A számítás az EUROSTAT „New entrants by education level, (Bachelor’s or equivalent level) programme orientation, sex and field of education” adatai alapján történt.

ban a 17.-ek voltunk 21,1 %-kal tehát számottevő visszaesésnek vagyunk tanúi). A mesterképzés esetében (a 22-24 éves korosztályhoz viszonyítva) kicsit jobb a helyzet. 2021-ben a 16. helyen álltunk 7,8%-kal (ami előrelépést jelent a 2013. évi 6,2%-hoz viszonyítva, amivel akkor a mai 27 tagország között a 19.-ek voltunk).¹⁹ Mindkét képzési szint részvételi jellemzőit tekintve elmaradnak a hazai arányok az EU 27 tagországi átlagától és a V4 országok átlagától is, ez utóbbi nemzetek közül Lengyelország és Csehország is megelőz bennünket²⁰. (11. ábra)

11. ábra: Az alapképzésben (baloldalon) és a mesterképzésben (jobboldalon) részt vevő hallgatók aránya a 18-22, ill. 22-24 éves népességhez viszonyítva Magyarországon, az EU átlag és a V4 országcsoport (átlag) és néhány EU tagország esetében

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Ha az alapképzésben részt vevők számát a teljes népességhez viszonyítjuk, akkor is hasonlóan kedvezőtlen képet kapunk. 2020-ban²¹ Magyarország az alapképzésben részt vevőknek a teljes népességhez viszonyított arányát tekintve (Pupils and students by education level - as % of total age population) a 27 EU tagország között a 21., tehát az utolsó negyedben van. Mögöttünk áll Románia, Szlovákia, Csehország mellett Málta,

¹⁹ Adatok forrása Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDUC_UOE_ENRTo8_custom_7645652/default/table?lang=en

²⁰ A továbbiakban az országcsoportok és Magyarország mellett öt ország adatait is bemutatjuk az elemzés során: Ausztria, Csehország, Finnország, Írország és Lengyelország jellemzőt, hogy ne csak országcsoport tendenciákat lássunk. A választást – amellet, hogy természetesen önkényes – az vezette, hogy egy angolszász, egy kontinentális, egy északi és két poszt-szocialista ország valamennyire tükrözi az EU országok legjellemzőbb tendenciáit

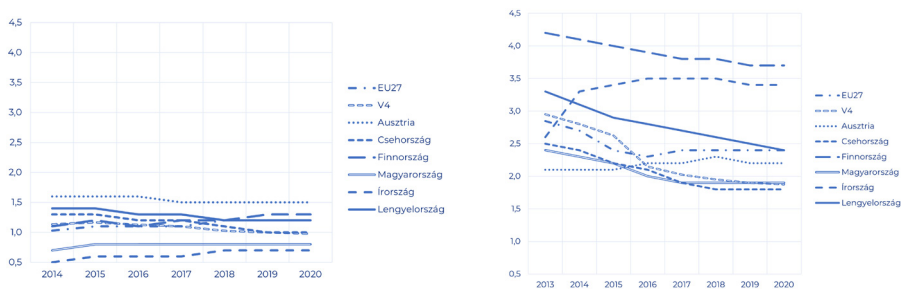
²¹ A teljes népességhez történő hasonlítás több tekintetben vitatható, mivel eltérő demográfiai struktúrájú népességszámmal történik a fajlagolás. Azonban az EU országok demográfiai struktúrája sok tekintetben hasonló, s különösen igaz ez a V4 országokra. Más oldalról a felsőoktatási rendszerek fő bemeneti és kimeneti mutatóinak elemzése során egy elfogadott módszer az egy lakosra vetített hallgatólétszám, oktatólétszám, publikációk stb. mutatószámok használata (lásd St. Aubyn et al, 2009)

Franciaország, Luxemburg. A helyezésünk 2013 óta nem sokat változott, akkor 19. helyen álltunk, (de mögöttünk a 2020-ban említett posztoszocialista országok közül egyedül Románia állt). (12. ábrán balra)

A hazai mesterképzés résztvevőinek népességben belüli aránya 2013 óta stagnál. 2020-ban Magyarország a mesterképzésen részt vevőknek a teljes népességhez viszonyított arányát nézve (Pupils and students by education level - as % of total age population) a 27 EU tagország között a 23-25. helyen állt (holtversenyben Görögországgal és Spanyolországgal), tehát az utolsók között van. Mögöttünk csak Írország és Luxemburg állt. A helyezésünk 2013 óta nem sokat változott, akkor 22. helyen voltunk. (12. ábrán jobbra)

12. ábra: Az alapképzésben (balra) és a mesterképzésben (jobbra) részt vevő hallgatók aránya a teljes népességhez viszonyítva Magyarországon, az EU átlag, a V4 országcsoport átlaga és néhány EU tagország esetében

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás és szerkesztés

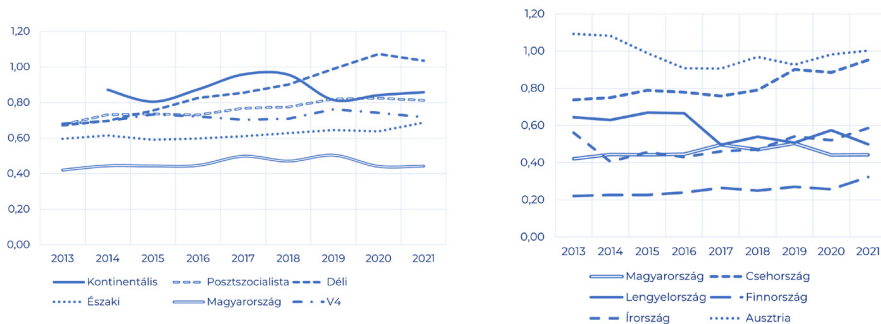

Megjegyzés: országcsoportokat lásd 3. táblázat alatt

Azt is érdemes megnézni, hogy az alapképzésben végzettek hány százaléka tanul tovább mesterképzésben. Ehhez a felvételi adatbázis elemzésére lenne szükség – bár abból sem lehetne teljesen pontosan kiszűrni –, azonban megközelíthető a kérdés úgy is, hogy az alapképzés adott évi végzettjeihez képest milyen arányt tesznek ki a mesterképzés új belépői.

13. ábra: A mesterképzés belépő létszámának és az alapképzés végzettjeinek a hányadosa Magyarországon, az EU átlag és a V4 országcsoport (átlag) esetében

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Megjegyzés: New entrants by education Master's or equivalent level osztva Graduates by education Bachelor's or equivalent level)

Megjegyzés: országcsoportokat lásd 3. táblázat alatt

Ezt az arányt látjuk országcsopontonként²² és néhány EU tagország esetében a 13. ábrán. Az alapképzésben végzettekhez viszonyított mesterképzésbe belépők arányát illetően Magyarország meglehetősen kedvezőtlen képet mutat, 2019-ben²³ a 25. helyen állt 50%-os aránnyal (mögötte csak Litvánia, Görögország és Finnország volt).

Végeredményben az alapképzés részvételi és továbbtanulási arányaiban is az országgrangsor vége felé található Magyarország.

4. Vertikális és horizontális arányok

4.1. Képzési szintek vertikális arányai

A két képzési szint – az alap és a mesterképzés – hallgatóinak aránya is jellemző az egyes országok, illetve országcsoportok felsőoktatási képzési struktúrájára. Az adatokra tekintve látszik, hogy a két képzési szint hallgatóit 100%-nak tekintve az alap és a mesterképzés létszámaránya kéthar

²² A nemzetközi összehasonlításnál használt országcsoportok (Antner, 2011) illetve (Andor, 2008) négy társadalmi-gazdasági modelljére (kapitalizmus modellekre) épül, amely megkülönbözteti: a kontinentálist, az északit, az angolszászt és a délit. Sapir (2006) ezt a négy modellt a hatékonyság és a méltányosság koordinátarendszerében különíti el. (Lásd erről pl. Polónyi, 2020, p. 69-71)

²³ A 2020-as magyar számot nem vettük figyelembe, mert a nyelvvizsga nélkül dömpingszerűen kiadott oklevelek száma eltorzította az adatokat.

mad-egyharmad és háromnegyed-egynegyed között alakul a különböző országcsoportok esetében. Magyarország 70-30%-os megoszlásával a középmezőnyben helyezkedik el. (3. táblázat)

Érdemes rápillantani a négy képzési szint (Rövid idejű felsőoktatás, nálunk Felsőoktatási szakképzés FSZ – alapképzés BSC – mesterképzés MSC – doktorképzés PHD) arányaira. (4. táblázat)

3. táblázat: Az alap és a mesterképzés hallgatólétszámának aránya országcsoportonként 2018-ban

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás és szerkesztés

	BSC	MSC
Kontinentális országok	61%	39%
Posztszocialista tagországok	67%	33%
EU27 átlag	67%	33%
Magyarország	70%	30%
Déli tagországok	72%	28%
Északi országok	74%	26%
Ausztria	60%	40%
Csehország	63%	37%
Finnország	75%	25%
Írország	83%	17%
Lengyelország	68%	32%

Megjegyzés:

- Az országcsoportok az EFTA tagokkal együtt (Liechtenstein kivételével) és Írország nélkül.
- Kontinentális országok: Ausztria, Belgium, Luxemburg, Franciaország, Németország, Svájc.
- Északi országok: Dánia, Finnország, Hollandia, Izland, Norvégia, Svédország.
- Déli tagországok: Ciprus, Görögország, Málta, Olaszország, Portugália, Spanyolország.
- Posztszocialista tagországok: Bulgária, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia, Szlovénia.

4. táblázat: A képzési szintek hallgatólétszámának arányai az Európai Unió tagországaiban 2018-ban

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás és szerkesztés

	FSZ	BSC	MSC	PHD
Kontinentális országok	8,68%	53,00%	33,60%	4,71%
EU27 átlag	6,85%	59,92%	29,46%	3,77%
Déli tagországok	8,71%	63,28%	24,79%	3,21%
Posztszocialista tagországok	2,17%	63,45%	31,04%	3,34%
Magyarország	4,32%	64,76%	28,21%	2,71%
Északi országok	4,27%	68,28%	24,20%	3,25%
Ausztria	17,48%	46,31%	31,46%	4,74%
Csehország	0,30%	58,84%	34,03%	6,83%
Finnország	0,00%	70,39%	23,29%	6,32%
Írország	8,60%	73,04%	14,68%	3,68%
Lengyelország	0,02%	66,09%	31,12%	2,77%

Megjegyzés:

- Az országcsoportok az EFTA tagokkal együtt (Liechtenstein kivételével) és Írország nélkül
- Országcsoportokat lásd 2. táblázat megjegyzésében

Szembetűnő, hogy a kontinentális országokban a legmagasabb a rövid ciklusú felsőoktatás, a mesterképzés és a doktorképzés hallgatóinak aránya – és ebből is adódóan az alapképzés hallgatóinak aránya. Magyarország azok közé az országok közé tartozik, ahol viszonylag kevés a rövid ciklusú felsőoktatási hallgatók és a doktorhallgatók aránya, és viszonylag magas az alapképzésben tanulók hányada.

Az utóbbi és az ezt megelőző alfejezet adatai alátámasztani látszanak azokat a hazai aggályokat, amelyek a mesterképzésre jelentkezők számának alacsony számáról szólnak. (Lásd pl. Lengyel, 2021) Mindenképpen érdemes megvizsgálni azt, hogy a mesterképzés iránti alacsony kereslet mögött mennyire állnak munkaerőpiaci erők. (Ezt lentebb fogjuk elemezni.)

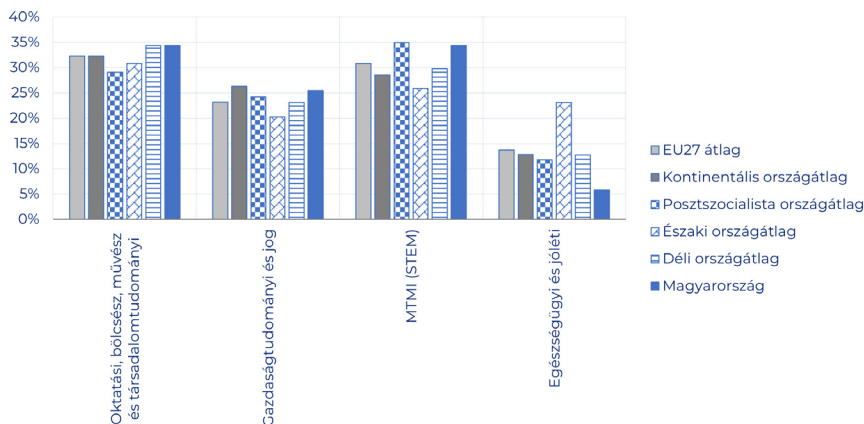
4.2. Képzési szintek horizontális arányai

Ha megvizsgáljuk a képzési területek arányait, jellemző különbségeket találunk az egyes országok, országcsoportok között. Az ISCED statisztika 11 képzési területét²⁴ négy nagy képzési csoportban összevonva vizsgáltuk (1. Oktatási – bölcsész – művész - társadalomtudományi; 2. Gazdaságtudományi - jogi; 3. MTMI (STEM), valamint 4. Egészségügyi - jóléti) mindkét képzési szinten.

Az alapképzések képzési területeinek összehasonlítása (14. ábra) alapján azt – az egyébként évtizedek óta ismert – jellemzőt látjuk, ami az egészségügyi és jóléti képzések alacsony arányát mutatja. Ez a Ladányi Andor által harminc évvel ezelőtt már megírt paramedikális és szociális szakember képzés alacsony arányából adódik. (Ladányi, 1994). Ugyancsak régre visszanyúló jelenség az oktatási szakok magas aránya, viszont újkeletű a – mai oktatáspolitikai által erőteljesen szorgalmazott – STEM szakok arányának magas szintje.

14. ábra: Az alapképzési szakközpontok részvételi arányai az EU országcsoportjaiban (2018)

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás és szerkesztés

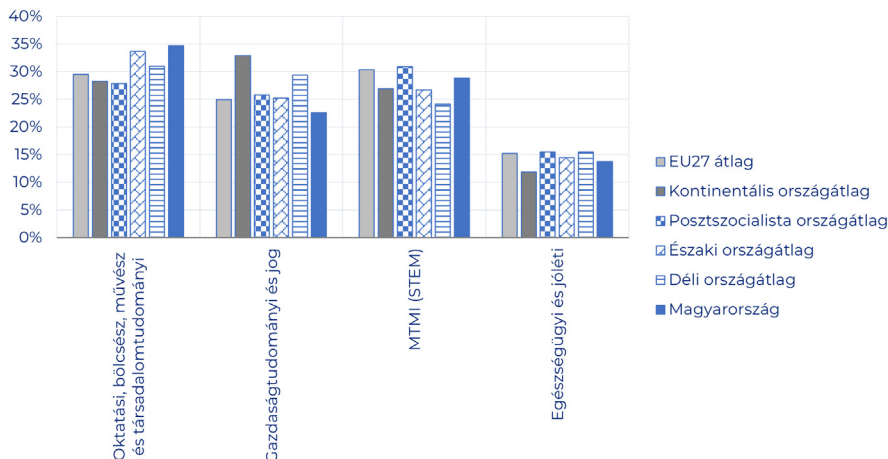
Megjegyzés: Az országcsoportok az EFTA tagokkal együtt (Liechtenstein kivételével) Országcsoportokat lásd 3. táblázat megjegyzésében

²⁴ Ezek a következők: Generic programmes and qualifications; Education; Arts and humanities; Social sciences, journalism and information; Business, administration and law; Natural sciences, mathematics and statistics; Information and Communication Technologies; Engineering, manufacturing and construction; Agriculture, forestry, fisheries and veterinary; Health and welfare; Services (és az Unknown)

A mesterképzés esetében is szembetűnő az oktatási, bölcsész- és társadalomtudományi szakok magas aránya, ami a magyar felsőoktatás régi jellemzője²⁵. Ugyanakkor feltűnő a gazdaságtudomány és a jogi képzési terület nemzetközileg elmaradó aránya. (15. ábra)

15. ábra: A mesterképzési szakcsoportok részvételi arányai az EU országcsoportjaiban (2018)

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Megjegyzés: Az országcsoportok az EFTA tagokkal együtt (Liechtenstein kivételével) Országcsoportokat lásd 3. táblázat megjegyzésében

Az ISCED képzési területek közül 6 területen megvizsgáltuk a mesterképzésre történő lépés arányait is. (5. táblázat)

Szembetűnő az informatikai és a mérnökképzési területen a mesterképzésbe lépés alacsony aránya, aminek egyebek mellett valószínűleg két fő oka van, részint a munkaadók igényének hiánya a mesterképzés iránt, részint az iskolarendszeren kívüli továbbképzési lehetőségek.

²⁵ A felsőoktatásra vonatkozó fejlesztési elképzelés a 2010-es évek közepén állapította meg, hogy: „A magyar felsőoktatás tradicionálisan legnépszerűbb képzési területei a bölcsész- és társadalomtudományi diszciplínákhoz kötődnek. (...) Ezek a területeken a hallgatói érdeklődés nem csupán számosságában, hanem minőségi jellemzőit tekintve is kimagasló: a legjobb iskolai teljesítményű továbbtanulók fele ezekre a képzési területekre jut be.” Majd hozzáfűz egy sok tekintetben vitatható megjegyzést, miszerint „Mindemellett igaz az is, hogy a hallgatók ezeken a képzési területeken sok esetben nem sajátítják el a reálgazdaság megkívánta készségeket és tudást.” (Fokozatváltás, 2016, p. 15) A felsőoktatáspolitikai preferenciák ellenére a felsőoktatás iránti egyéni kereslet alig változott a STEM irányába.

Ha nemzetközi összehasonlításban is megnézzük az informatikai terület mesterképzésbe lépésének arányait (6. táblázat), akkor igazán szembetűnő a hazai alacsony arány. (Itt mindenképpen hozzá kell tenni, hogy Ausztria és Írország adatait jelentősen torzítja a jelentős nemzetköziesedés, azaz a jelentős számú külföldi hallgató – ugyanakkor Finnország és Lengyelország esetében nem igazán beszélhetünk ilyen torzításról.) Alighanem külön elemzést igényelne a hazai informatikai képzésnek ez a sajátossága.

5. táblázat: Az ISCED képzési területeken az alapképzésben végzettekhez viszonyítva a mesterképzésen továbbtanulók aránya Magyarországon

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás

ISCED terület	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	szórás	átlag
Arts and humanities	51,3%	43,7%	46,4%	38,7%	46,6%	45,3%	42,9%	42,1%	45,9%	0,0905	42,3%
Business, administration and law	33,0%	37,5%	36,3%	38,8%	42,4%	38,5%	49,8%	50,5%	54,0%	0,1076	38,5%
Engineering, manufacturing and construction	17,1%	25,7%	27,2%	30,2%	35,3%	32,4%	29,9%	29,3%	32,8%	0,0748	27,1%
Information and Communication Technologies	27,4%	28,4%	22,7%	11,6%	16,1%	18,8%	17,5%	17,7%	18,6%	0,0629	19,0%
Natural sciences, mathematics and statistics	40,8%	42,6%	39,2%	41,3%	40,0%	64,7%	62,6%	54,0%	63,5%	0,1506	45,9%
Social sciences, journalism and information	46,2%	40,1%	48,5%	53,2%	54,7%	50,0%	52,8%	46,6%	47,7%	0,1081	45,8%

6. táblázat: Az Informatikai képzési területen az alapképzésben végzettekhez viszonyítva a mesterképzésen továbbtanulók aránya

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás

Information and Communication Technologies	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Átlag	Szórás
Ausztria	81,1%	79,2%	94,8%	90,5%	100,1%	90,6%	94,9%	104,0%	99,2%	92,7%	0,0835
Csehország	74,8%	85,8%	83,7%	89,5%	83,3%	81,2%	90,9%	85,6%	88,2%	84,8%	0,0487
Finnország	32,4%	36,5%	32,0%	29,8%	40,5%	26,6%	32,0%	27,8%	36,8%	32,7%	0,0451
Írország	76,2%	50,0%	42,2%	50,0%	52,7%	77,2%	56,1%	52,9%	12,7%	52,2%	0,1900
Lengyelország	50,2%	53,7%	55,3%	56,5%	40,0%	37,8%	42,0%	40,7%	10,7%	43,0%	0,1409
Magyarország	27,4%	28,4%	22,7%	11,6%	16,1%	18,8%	17,5%	17,7%	18,6%	19,9%	0,0629

A mérnökképzési területen már kevésbé tér el a hazai helyzet (lásd 7. táblázat) – lényegében az ír és a finn adatokhoz közeli a hazai trend. A természettudományi (Natural sciences, mathematics and statistics), valamint a bölcsész (Arts and humanities) területen is a hazai 40-50% közötti arány megelőzi az ír és a finn adatot, de elmarad a cseh, lengyel és osztráktól. Az üzleti és jogi képzési terület (Business, administration and law) esetében Magyarország megelőzi a finnek (lásd 8. táblázat), de elmarad a többi vizsgált országtól (azonban itt figyelembe kell venni, hogy részint az üzleti képzési terület²⁶ esetében általánosan jellemző a más szakokról történő belépés – pl. MBA képzésbe –, részint ez a legnépszerűbb képzés a külföldi hallgatók körében is, ami mindegyik ország adatát torzítja).

7. táblázat: A mérnök képzési területen az alapképzésben végzettekhez viszonyítva a mesterképzésen továbbtanulók aránya

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás

Engineering, manufacturing and construction	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Átlag	Szórás
Ausztria	91,8%	92,0%	94,7%	92,9%	96,2%	98,7%	95,7%	100,9%	95,6%	95,4%	0,0301
Csehország	87,7%	90,4%	94,2%	96,2%	98,4%	101,6%	107,4%	97,2%	98,1%	96,8%	0,0581
Finnország	22,4%	22,5%	22,8%	24,0%	28,9%	25,4%	28,7%	27,9%	34,6%	26,4%	0,0405
Írország		17,6%	24,4%	23,8%	26,2%	29,1%	30,3%	30,3%	35,4%	27,1%	0,0538
Lengyelország	61,8%	57,6%	58,6%	60,8%	51,4%	47,9%	56,2%	56,2%	20,5%	52,3%	0,1284
Magyarország	17,1%	25,7%	27,2%	30,2%	35,3%	32,4%	29,9%	29,3%	32,8%	28,9%	0,0748

8. táblázat: Az üzleti és jogi képzési területen az alapképzésben végzettekhez viszonyítva a mesterképzésen továbbtanulók aránya

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás

Business, administration and law	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Átlag	Szórás
Ausztria	171,5%	174,7%	252,6%	237,7%	207,5%	165,1%	154,9%	146,8%	165,5%	186,3%	0,3753
Csehország	71,0%	72,7%	74,9%	79,1%	75,6%	76,6%	91,6%	89,0%	103,0%	81,5%	0,1069
Finnország	23,0%	22,2%	22,8%	25,4%	25,4%	26,2%	27,1%	25,9%	31,0%	25,4%	0,0269
Írország		57,4%	59,7%	59,1%	58,7%	52,5%	68,2%	60,6%	69,8%	60,7%	0,0567
Lengyelország	73,2%	74,8%	90,1%	86,5%	62,2%	64,4%	55,2%	57,6%	52,9%	68,6%	0,1347
Magyarország	33,0%	37,5%	36,3%	38,8%	42,4%	38,5%	49,8%	50,5%	54,0%	42,3%	0,0738

²⁶ A hazai elemzések szerint „a legnagyobb mesterszakokat (gépészmérnök, nemzetközi tanulmányok, biológia, kommunikáció és médiatudomány, pszichológia) a mester szintre átlépők szorosán vett szakterületen belül maradása jellemzi; a belépők előző végzettség szerinti nagyobb heterogenitása elsősorban a gazdaságtudományi terület mesterszakjait jellemzi” (Kiss, 2014, p. 87).

Végeredményben a hazai kétszintű képzés vertikális és horizontális szerkezete – néhány szembevetendő eltéréstől eltekintve (pl. a paramedikális és szociális alapképzés, valamint a gazdaságtudományi és jogi mesterképzés alacsony szintje) – nagyrészt megegyezik az európai tendenciákkal. Ugyanakkor az alapképzésből a mesterképzésbe történő átmeneti arányokat tekintve néhány képzési területen (főleg az informatika esetében) jelentősen elmarad a nemzetközi trendtől.

5. Keresetarányok a képzési szintek végzettjei között

A felsőfokú végzettség szintjének és területének (és persze sok egyéb tényezőnek pl. a felsőoktatási intézmény minőségének) a keresetekre gyakorolt hatása széleskörben kutatott területe az oktatásgazdaságtannak. A különböző felsőoktatási végzettségek, fokozatok és képzési területek szerinti életkereset elemzésének viszonylag széles irodalma van (lásd a frissebbek közül pl.: Berger, 1988; Kim et al., 2015; Frenette & Frank, 2016; Belfield et al., 2018; vagy Polónyi, 2021)

Befejezésül arról igyekszünk képet alkotni, hogy a két képzési szint – az alapképzés és a mesterképzés – végzettjei munkaerőpiaci jellemzői mennyiben különböznek, vannak-e olyan előnyei a mestervégzettségnek, amelyek a képzési szint elvégzésére ösztönöznek. Kitekintünk az egyes képzési területek végzettjeinek keresetkülönbségeire is.

5.1. Az alap és a mesterképzés végzettjei a hazai diplomás pályakövetési rendszer alapján

A melléklet 14. táblázata a diplomás pályakövetési rendszer²⁷ két mérésének néhány munkaerőpiaci kérdésére adott válaszokat mutatja be az alap-, a mester- és az osztatlan képzésben végzett diplomások esetében.

Három jellemző alapján vizsgáltuk a képzési szintek végzettjeinek munkaerőpiaci helyzetét.

Az első a kereset. A keresetre a két vizsgálat eltérő módon kérdezett rá. A 2015. évi Diplomás Pályakövetési Rendszer előző havi, főállásból származó nettó keresetet kérdezte, a 2021. évi pedig az átlagos nettó bevételt. Az adatok tanúsága szerint (9. táblázat) mind a 2015. évi mind a 2021. évi vizsgálat a mesterképzés bérelőnyét mutatta ki, jóllehet 2014-ben ez mind-

²⁷ A diplomások pályakövetési rendszere a felsőoktatási intézmények által a végzettek után küldött (központilag kiadott), rendszeresen elvégzett kérdőíves felmérésre épül. A kérdőívek visszaérkezése harminc százalék körül van, ami a reprezentativitást, s az adatokra épülő elemzések megbízhatóságát erősen rontja.

össze 2% volt, 2021-ben viszont már több mint 20%. Ugyanakkor miután a két vizsgálat mérőszámai nem összehasonlíthatóak, csak azt szögezhetjük le, hogy az alapképzésben végzettek kereseti helyzete gyengébb, mint a mesterképzés végzettjeié.

9. táblázat: A képzési szintek végzettjeinek kereset, illetve bevétel arányai az alapképzettséggel rendelkező diplomásokhoz viszonyítva

Forrás: A 2015. évi és a 2021. évi DPR adatbázis alapján saját számítás

	2015	2021
BSC	1,00	1,00
MSC	1,02	1,23
Osztatlan	0,98	1,21

A másik munkaerőpiaci helyzetjellemező a munkanélküliség. Itt is eltér a két vizsgálat mérési módszere. A 2015. évi elemzés során az összes munkanélküliként töltött időre kérdezett rá (hónapokban mérve), a másik azt firtatta, hogy töltött-e a válaszadó három egymást követő hónapot meghaladó időt munkanélküliként. Az ebből képzett összehasonlító számunk (10. táblázat) itt is az alapképzés hátrányára utal. Itt is hangsúlyozni kell, hogy miután a két vizsgálat mérőszámai nem összehasonlíthatóak, csak azt szögezhetjük le, hogy az alapképzésben végzettek munkaerőpiaci helyzete mindkét kutatás esetében kedvezőtlenebb, mint a mesterképzés végzettjeié.

10. táblázat: A képzési szintek végzettjeinek munkanélküliségi jellemzője az alapképzettséggel rendelkező diplomásokhoz viszonyítva

Forrás: A 2015. évi és a 2021. évi DPR adatbázis alapján saját számítás

	2015.	2021.
BSC	1,00	1,00
MSC	1,77	1,35
Osztatlan	1,92	1,42

A harmadik munkaerőpiaci jellemző a szubjektív kongruencia. Mindkét kutatás során a kérdés úgy hangzott, hogy „Milyen mértékben használja jelenlegi munkájában a kérdőív alapjául szolgáló tanulmányai során elsajátított tudást, megszerzett készségeket? (Ötfokozatú skálán mérve: 1 egyáltalán nem – 5 teljes mértékben)”. Az adatok tanúsága szerint (11. táblázat) az alapképzés végzettjeinek szubjektív kongruencia érzése a legalacsonyabb, jóllehet a két vizsgálat azt látszik mutatni, hogy javuló tendenciájú, de az utóbbi vizsgálatnál is mintegy 6 százalékponttal alacsonyabb, mint a mestervégzettségűek esetében.

11. táblázat: A képzési szintek végzettjeinek szubjektív kongruencia válaszainak átlaga

Forrás: A 2015. évi és a 2021. évi DPR adatbázis alapján saját számítás

	2015.	2021.
BSC	3,1	3,2
MSC	3,4	3,4
Osztatlan	4,1	4,0

Összességében a hazai adatok alapján az alapképzés végzettjeinek munkaerőpiaci helyzete – ha nem is nagymértékben, de – valamivel kedvezőtlenebbnek tűnik. Hozzá kell tenni, hogy a diplomás pályakövetési rendszer mintájának bizonytalanságai miatt ezeknek a megállapításoknak az általánosíthatósága korlátozott.

5.2. Az alap- és a mesterképzés végzettjeinek munkaerőpiaci jellemzői a nemzetközi adatok alapján

Az OECD adatai alapján az alapképzés és a mesterképzés 25-34 éves korú végzettjeinek a középfokú végzettségűekhez viszonyított relatív kereseteit vizsgálva igen egyértelmű a mesterképzés végzettjeinek bérelőnye. Továbbá az is szembetűnő, hogy a mesterképzés végzettjeinek bérelőnye az OECD országok átlagát tekintve növekedett, viszont az OECD tagországok között található 22 EU tagország, valamint Magyarország esetében enyhén csökkent. (12. táblázat)

Úgy tűnik tehát, hogy miközben az európai fejlett országok esetében az alap- és a mesterképzétséggel rendelkező fiatalok közötti bérkülönbség csökkent az elmúlt fél évtizedben, ugyanakkor az Európán kívüli fejlett országokban viszont növekedett. Jól lehet, ez a jelenség mélyebb elemzést igényelne, de feltételezhető, hogy itt az európai és az (Európán kívüli fejlett országokban inkább általános) amerikai típusú kétszintű képzés tartalmi különbségének hatásáról van szó. Ugyanis miközben az amerikai típusú kétszintű képzés alapképzési szakasza inkább általános értelmiségi jellegű képzés, viszonylag kevés szűkebb szakmai képzéssel, amire egy szűk és mély mesterképzés épül, ugyanakkor az európai típusú (Bologna típusú) kétszintű képzés alapképzési szakasza határozottabb munkaerőpiaci felkészítést ad²⁸.

²⁸ Természetesen mind az amerikai mind az európai típusú kétszintű képzés – ha megengedhető egyáltalán egy ilyen általánosítás – igen sokszínű képzési típusokat takar. Ezért is utaltunk arra, hogy a jelenség vizsgálata igen alapos és széleskörű elemzést igényelne, ami kiterjed az alap- és a mesterképzések részletes tartalmi, szerkezeti elemzésére.

12. táblázat: Az alap- és mesterképzéssel rendelkező 25-34 éves diplomások relatív keresete a középfokú (upper secondary) végzettségűekhez viszonyítva az OECD adatai alapján

Forrás: OECDstat <https://stats.oecd.org/> adatai alapján saját számítás

	2014	2016	2018	2020
Magyarország				
Alapképzéssel	172	154	145	148
Mesterképzéssel	208	186	163	170
OECD átlag				
Alapképzéssel	133	130	167	167
Mesterképzéssel	157	156	210	215
OECD EU22 átlag				
Alapképzéssel	129	125	125	128
Mesterképzéssel	156	149	150	147
Csehország				
Alapképzéssel			127	130
Mesterképzéssel			168	168
Lengyelország				
Alapképzéssel	141	139	141	139
Mesterképzéssel	164	161	157	159
Ausztria				
Alapképzéssel	81	93	93	94
Mesterképzéssel	181	174	177	177
Finnszág				
Alapképzéssel	122	123	125	
Mesterképzéssel	164	168	183	
Írország				
Alapképzéssel	172	167	183	
Mesterképzéssel	215	208	202	

Megvizsgáltunk azt is, hogy a mesterképzésre történő belépést mennyire befolyásolja a bachelor és a mester végzettségű diplomások relatív keresetének aránya. Mint a mellékletben található 15. táblázat mutatja, a 25-34 éves mester végzettségűek relatív keresetének a középfokú végzettségűekhez viszonyított aránya és az alapképzéshez viszonyított mesterképzésbe belépők aránya között egy közepes nagyságú negatív korreláció (-0,4005) tapasztalható az OECD országok halmazán a 2018-as adatokat figyelembe véve. Ezt az együttjárást interpretálhatjuk úgy, hogy minél kevesebben lépnek az alapképzéssel rendelkezők közül mesterképzésbe, annál magasabb a mestervégzettségűek relatív keresete.

Végeredményben az elemzésünk a mesterképzés kedvezőbb munkaerő-piaci helyzetéről tanúskodik, ami nem látszik alátámasztani azt a vélekedést²⁹, hogy a mesterképzés iránti alacsonyabb keresletnek az az oka, hogy a mesterképzés nem ad annyi előnyt, ami motiválná az alapképzés végzettjeit a mesterképzés iránti keresletre.

Kérdés, hogy ha a megtérülés oldaláról közelítjük meg a témát, akkor is hasonló következtetésre jutunk-e. Egy egyszerű becsléssel igyekszünk erről képet alkotni. (Lásd melléklet 16. táblázat) A mesterképzés keresetelőnye a BSC képzéshez viszonyítva az utóbbi években 20 százalékpont körüli (2014-ben 36%, 2016-ban 32%, 2018-ban 18%, 2020-ban 22%). Ugyanakkor a mesterképzés egyéni oktatási és kapcsolódó kiadásai, ha a legfontosabb két kiadást, a tandíjat (önköltséget) és kieső keresetet is figyelembe vesszük, nagyjából egy átlagos becsléssel kb. 13 millió forintra rúgtak (2020-ban). 2020-ban a közel 35 ezer mesterhallgatóból 21 ezer, azaz 60% nappali a többi részidős képzésben vesz részt. Az összes hallgató 70%-a államilag finanszírozott. (A statisztika szerint a nappali tagozatos hallgatók 64%-a, a részidősök 75%-a államilag finanszírozott.) Az államilag finanszírozott részidős hallgatók esetében (10,5 ezer ilyen hallgató van) lényegében sem tandíj, sem kieső kereset nincs, így az általuk befektetett oktatással kapcsolatos közvetlen és közvetett kiadásai viszonylag alacsonyak. Az önköltséges részidős hallgatók (3,5 ezer hallgató) esetében sincs kieső kereset. Az államilag finanszírozott nappali tagozatos hallgatók (13,5 ezer fő) esetében a fő kiadás az elmaradt kereset. És végül az önköltséges nappali tagozatos hallgató (7,5 ezer fő) esetében mind tandíj, mind elmaradt kereset felmerül. Tehát a mesterhallgatók mintegy 21%-a kieső keresettel és tandíjjal is finanszírozni kénytelen tanulmányait, 10%-a csak tandíjjal, 39%-nak kieső keresettel kell számolnia, 30%-nak pedig sem tandíjat nem kell fizetni és kieső keresettel sem kell számolnia.

Mindezek alapján átlagosan mintegy 8,5 millió forintra becsülhető egy mesterképzési diploma megszerzése, ami a keresetkülönbség miatt óvatossággal is megtehető kevesebb mint 4,5 év alatt. A megtérülés tehát pozitív irányban befolyásolhatja a keresletet. (Lásd mellékletben 16. ábra) Ismét hangsúlyozni kell, hogy ez egy erősen leegyszerűsített becslés, ami számos tényezőt elhanyagolt (pl. a megélhetési költséget, és a kamattényezőt is).

Természetesen a munkaerőpiaci helyzetet, a kereseteket alapvetően befolyásolja a szak. Sajnos a szak(csoportok) keresetarányaira nem találtunk képzési szintenként elkülönített adatokat. Az egyes ISCED szakcsoportok

²⁹ Lásd (FSA – Dunaújvárosi Egyetem, 2016)

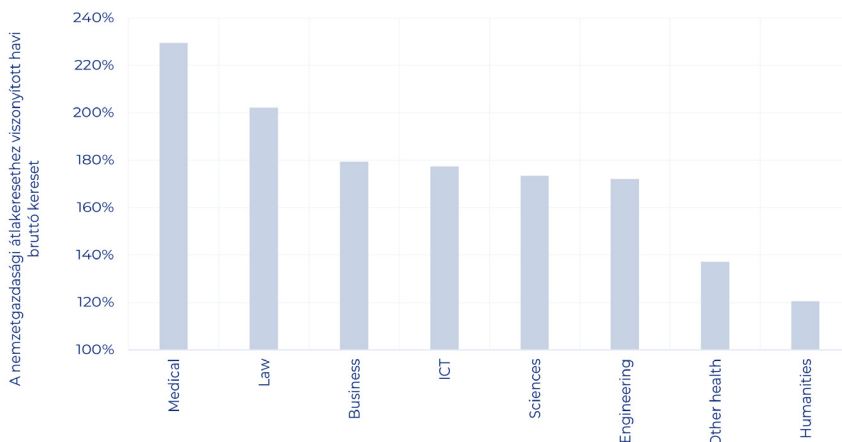
– alap és mesterképzés együttes – relatív keresetarányainak OECD országátlagát vizsgálva (melléklet 17. ábra) az orvosi és a jogi végzettségűek vezető helyét látjuk, amelyet a mérnöki és az informatikai végzettségűek keresetei követnek.

Sajnos az adatforrás (Educatio at a Glance 2020) nem ad közre magyar adatokat, ezért a KSH egyéni keresetstatisztikái alapján³⁰ készítettünk becslést³¹, ami alapján a hazai keresetmegoszlás is nagyon hasonló tendenciákat mutat. (16. ábra)

Mind a hazai, mind a nemzetközi adatok arra hívják fel a figyelmet, hogy a szakcsoportok megtérülései meglehetősen különbözőek, s így a gazdasági motivációk hatásának értékelése – jelen írás kereteit meghaladó – mélyebb elemzést igényel.

16. ábra: Az ISCED szakcsoportok relatív keresete a középfokú végzettségűekhez viszonyítva 2021-ben Magyarországon (az egyéni keresetek alapján becslült)

Forrás: KSH havi bruttó átlagkereset adatok alapján becslés és saját szerkesztés

³⁰ A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete nemzetgazdasági áganként, havonta, valamint havi és negyedévente kumulált (https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/muno150.html)

³¹ A becslés módszere az volt, hogy az egyes ISCED szakcsoportokba tartozó végzettségűek közül négy-négy szakma kereseteinek átlagát képeztük. A következő foglalkozások kereseteit vettük figyelembe az egyes ISCED csoportokhoz: Engineering: Építőmérnök, Vegyészmérnök, Gépészmérnök, Villamosmérnök; ICT: Szoftverfejlesztő, Rendszergazda, Számítógép-hálózati elemző, üzemeltető, Rendszerelemző (informatikai); Sciences: Fizikus, Kémikus, Matematikus, Biológus; Humanities: Történész, régész, Szociológus, demográfus, Nyelvész, fordító, tolmács, Pszichológus; Business: Piackutató, Pénzügyi elemző, Könyvvizsgáló, könyvelő, Controller; Law: Jogász, jogtanácsos, Ügyész, Bíró, Ügyvéd; Medical: Általános orvos, Szakorvos, Fogorvos, Gyógyszerész; Other health: Védőnő, Mentőtiszt, Ápoló (felsőfokú képzettséghez kapcsolódó), Szülésznő (felsőfokú képzettséghez kapcsolódó)

Befejezésül

A hazai kétszintű képzés egyik szembetűnő sajátossága nemzetközi összehasonlításban a jelentkezők és felvettek számának – az oktatáspolitikai hatások nyomán kialakult – jelentős ingadozása. A magyar alapképzés beiskolázási létszámának ez az ingadozása – 2013 és 2021 közötti adatokon vizsgálva – Gini együtthatóval mérve mintegy kétszer akkora, mint az északi és a kontinentális országcsoporthé. A 25 adatközlő EU tagország között hátulról a nyolcadik, (ugyanezen időszak adatainak szórását tekintve a 9.). Ez az ingadozás főleg az alapképzést érintette, a mesterképzés létszámára már alig érvényesült.

A kétszintű képzés hazai részvételi jellemzőit tekintve azt állapítottuk meg, hogy az Európai Unió országait vizsgálva mind az alapképzést, mind a mesterképzést tekintve az utolsó negyedben, ötödben állunk. Az alapképzésben végzettekhez viszonyított mesterképzésbe belépők arányát illetően is az alacsony hányadú országok közé tartoznak a hazai adatok. Az elemzés azt mutatja, hogy a viszonylag magas mesterképzési keresetek alacsonyabb átlépési aránnyal járnak együtt az alapképzésből a mesterképzésbe (-0,4005 korreláció az OECD országok halmazán).

Fontos megjegyezni, hogy az alapképzésből a mesterképzésbe történő átlépési arálynak nincs jó vagy rossz értéke, az alapvetően a munkaerőpiaci viszonyokon (munkaadói igények, keresetarányok stb.) valamint a felsőoktatással versenyképes nonformális és informális továbbképzési lehetőségeken múlik.

A vertikális képzési arányokat tekintve Magyarország nem üt el az európai gyakorlattól, legfeljebb annyiban érdemel figyelmet, hogy azok közé az országok közé tartozunk, ahol viszonylag kevés a rövid ciklusú felsőoktatási hallgatók és a doktorhallgatók aránya, és viszonylag magas az alapképzésben tanulók hányada.

Az alapképzések képzési területeinek nemzetközi összehasonlítása az egészségügyi és jóléti képzések alacsony arányát mutatja, ami gyakorlatilag évtizedek óta ismert sajátosság, és ugyancsak régre visszanyúló jelenség az oktatási szakok magas aránya, viszont újkeletű a – mai oktatáspolitikai által szorgalmazott – STEM szakok arányának magas szintje. A mesterképzés esetében is szembetűnő az oktatási, bölcsész- és társadalomtudományi szakok magas részesedése, ami a magyar felsőoktatás régi jellemzője, ugyanakkor szembetűnő a gazdaságtudomány és a jogi képzési terület nemzetközi trendtől elmaradó aránya.

Végeredményben a hazai kétszintű képzés vertikális és horizontális szerkezete – néhány szembetűnő eltéréstől eltekintve – nagyrészt megegyezik az európai tendenciákkal.

A két képzési szint – az alapképzés és a mesterképzés – végzettjei munkaerőpiaci jellemzőit a keresetek, a munkanélküliség és a szubjektív kongruencia, valamint a hazai diplomás pályakövetési rendszer adatai alapján vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az alapképzésben végzettek kereseti szintje alacsonyabb, mint a mesterképzés végzettjeié, és a munkanélküliséget tekintve is kedvezőtlenebb a helyzetük.

A kereseteknek az OECD adatok alapján történt nemzetközi összehasonlítását vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy miközben az európai fejlett országok esetében az alap- és a mesterképzettséggel rendelkező fiatalok közötti bérkülönbség csökkent az elmúlt fél évtizedben, addig az Európán kívüli fejlett országokban viszont növekedett. Ebből – egy majdani mélyebb elemzés reményében – azt lehet vélelmezni, hogy ez a jelenség az amerikai és az európai típusú kétszintű képzés tartalmi különbségének tulajdonítható.

Fontos utalni elemzésünk limitációira. Az egyik ilyen a szakok meglehetősen különböző munkaerőpiaci helyzete, amit az összhallgatói elemzések nyilvánvalóan nem tudnak figyelembe venni és a szakcsoport szintű elemzések is csak kismértékben képesek arra. Egy másik tényező, ami az általánosíthatóságot erősen korlátozza az egyes szakok képzésének tartalmi, szerkezeti sajátosságai, hazai és nemzetközi eltérései, amivel egy ilyen elemzés nem vagy csak korlátozottan tud számolni. És természetesen fontos limitáció az adatbázisok (pl. a DPR) megbízhatósága.

Mindezekkel együtt az elemzés alkalmas arra, hogy képet alkossunk a hazai kétszintű képzés néhány jellemzőjéről.

Hivatkozások

- Andor L. (2008). Összehasonlító gazdaságtan globális szemléletben. L'Harmattan – Zsigmond Király Főiskola, Budapest.
- Artner A. (2011). *Az európai jóléti modellek és fenntarthatóságuk*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok, 89. szám.
- Barakonyi K. (szerk. 2009). *Bologna „Hungaricum” – Diagnózis és terápia*. Budapest: Új Mandátum.
- Belfield, Ch., Britton, J., Buscha, F., Dearden, L., Dickson, M., Erve, van der L., Sibieta, L., Vignoles, A., Walker, I. & Zhu, Y. (2018). *The impact of undergraduate degrees on early-career earnings*. Research report. Institute for Fiscal Studies. Letöltés: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/924353/The_impact_of_undergraduate_degrees_on_early-career_earnings.pdf (Letöltés ideje: 2021. 10. 05.)
- Berger M. C. (1988). Predicted Future Earnings and Choice of College Major. *Industrial and Labor Relations Review*, 41, 418-29.
- Bókay A. & Derényi A. (2010). A magyar bolognai folyamat – az oktatás, a képzés és a tanulás új útjai a felsőoktatásban. *Iskolakultúra*, 20(9), 3–25.
- Derényi A. (2010). *A bolognai folyamat célkitűzéseinek magyarországi megvalósítása Áttekintés*. Tempus Közalapítvány <https://mek.oszk.hu/19800/19821/19821.pdf> (Letöltés ideje: 2013.03.10)
- Dunke T. (2009). The Bologna process between structural convergence and institutional diversity. *European Journal of Vocational Training* – No 46 – 2009/1
- Education at a Glance 2022*. OECD 2022. *FIR OSAP fogalmak 2017*. Oktatási Hivatal. file:///C:/Users/Dell/Downloads/FIR_OSAP_fogalmak.pdf (Letöltés 2023.10.02.)
- Fokozatváltás a felsőoktatásban középtávú szakpolitikai stratégia 2016*. *Cselekvési Terv 2016-2020*. Emberi Erőforrások Minisztérium.
- Frenette, M. & Frank, K. (2016). *Earnings of Postsecondary Graduates by Detailed Field of Study*. Economic Insights. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/11-626-x/11-626-x2016056-eng.htm> (Letöltés ideje: 2023.05.10.)

- FSA - Dunaújvárosi Egyetem (2016). *A hallgatói sikerességet akadályozó tényezők és azok intervenciói* https://www.feta.hu/sites/default/files/2_zarotanutmany.pdf (Letöltés ideje: 2023.10.02.)
- Hamza G. (2013). A kétszintű egyetemi képzés kérdése a jogi felsőoktatásban – A Bologna-folyamat problémái. *Polgári Szemle*, 9(3-6), 136-147.
- Hrubos I. (2021). *A bolognai tornyok üzenete*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Kim, Ch., H., Tamborini, Ch. R. & Sakamoto, A. (2015). *Field of Study in College and Lifetime Earnings in the United States*. Letöltés: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5198720/> (Letöltés ideje: 2021. 10. 02.)
- Kiss L. (2014). A magyarországi Bologna-folyamat és a felsőoktatási intézmények képzési struktúrája. Egyetemek és főiskolák a Bologna-rendszerben. *Felsőoktatási műhely 2*. 83-98.
- Ladányi A. (1994). *A felsőoktatás fejlesztési tervéről*. Kutatás közben. Budapest: Oktatókutató Intézet.
- Lengyel I. (2021). Láttelek a hazai közgazdasági felsőoktatásról az egyetemek fenntartóváltása előtt *Közgazdasági Szemle*, 68, 1055–1088.
- Petres T. & Tóth L. (2001). *Statisztika I*. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar <http://www.irmok.hu/nyirseg/data/editor/File/Stat.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 02.15)
- Polónyi I. (2018). A hátrányos helyzetű kistérségekben élő fiatalok felsőoktatásba kerülésének esélyei. *Statisztikai Szemle*, 96(10), 1001–1019.
- Polónyi I. (2020). Harmadik csapás. A felsőoktatási felvételi ingadozásai – avagy az oktatáspolitikai társadalomismeretének hiánya. *Iskolakultúra*, 30(10), 25-37.
- Polónyi I. (2021). Megéri doktorálni? *Új Pedagógiai Szemle*, 71(09-10), 106-121.
- Sapir, A. (2005). *Globalisation and the Reform of European Social Models*. Background document for the presentation at ECOFIN Informal Meeting in Manchester, 9 September 2005, Brussels, Bruegel. http://bruegel.org/wp-content/uploads/imported/publications/pc_sept2005_social-mod.pdf (Letöltés ideje: 2023. 02. 10.)
- Sin C., Veiga A. & Amaral A. (2016). Bologna Process Implementation Problems In. Sin C. - Veiga A. - Amaral A. (eds): *European Policy Implementation and Higher Education*. Palgrave Macmillan, London. pp 63–82.

- Sitthiyot Th. & Holasut K. (2020). *A simple method for measuring inequality* <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0484-6> (Letöltés ideje: 2023. 02.15)
- St. Aubyn, M., Pina, A., Garcia, F., & Pais J. (2009). Study on the efficiency and effectiveness of public spending on tertiary education, *European Economy, Economic Paper* 390. https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication16267_en.pdf (Letöltés ideje: 2023. 03.05)
- Szolár É. (2012). *A Bologna-folyamat Magyarországon – Felsőoktatási reformviták*. Doktori értekezés Debreceni Egyetem BTK. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/d5515050-959b-4753-bb70-e86569e81ecf/content> (Letöltés ideje: 2023. 02.15)
- Veréb Sz. (2012). A BSc szakok sikerességének vizsgálata a Szent István Egyetemen. *Új Pedagógiai Szemle*, 62(4-6), 210-235.
- Wihlborg M. & Teelken Ch. (2014). Striving for Uniformity, Hoping for Innovation and Diversification: A Critical Review concerning the Bologna Process – *Providing an Overview and Reflecting on the Criticism Policy Futures in Education*, 12(8), 1084-1100.

Melléklet

13. táblázat: A nappali tagozatos alap- és osztatlan képzésre jelentkezők száma, az államilag finanszírozott helyre felvettek száma, valamint a 17 éves korosztály és az érettségi vizsgát tettek létszáma közötti korrelációs kapcsolat a 2011 és 2020 közötti adatokra számítva

	AON Jelentkezők száma	Államilag finanszírozott helyre felvett	17 éves népesség	Érettségi vizsgát tett (nappali tagozaton)
2011	88908	72208	115 891	76 441
2012	71069	54880	118 618	73 845
2013	63249	58009	115 987	68 436
2014	67231	60850	109 694	69 176
2015	67089	59788	101 848	65 363
2016	68664	61079	98 171	62 099
2017	66175	59462	95 350	61 025
2018	67480	62232	98 646	61 815
2019	71446	66039	97 755	61 165
2020	60105	61254	97 442	62 285
Korrelációk	AON Jelentkezők száma	Államilag finanszírozott helyre felvett	17 éves népesség	Érettségi vizsgát tett (nappali tagozaton)
AON Jelentkezők száma	1			
Államilag finanszírozott helyre felvett	0,7400	1		
17 éves népesség	0,4243	-0,0586	1	
Érettségi vizsgát tett (nappali tagozaton)	0,6397	0,1602	0,9354	1

14. táblázat: A különböző szinten végzett diplomások néhány munkaerőpiaci jellemzője a diplomás pályakövetési vizsgálat adatai alapján

Forrás: 2015. évi és 2021. évi DPR adatbázis alapján saját számítás (A 2015. évi DPR a 2010., 2012, és a 2014. évi végzettek visszaérkezett válaszaira, a 2021-es a 2016. és a 2020. évi végzettek visszaérkezett válaszaira épül).

	Mennyi volt az előző hónapban / az utolsó olyan hónapban, amikor jellemző, „normál” fizetést kapott, a főállásából származó havi nettó (adózás utáni) keresete	Ennek a végzettségnek a megszerzése óta volt-e munkanélküli? Összeadva ezek az – munkanélküliként töltött – időszakok hány hónapig tartottak?	Milyen mértékben használja jelenlegi munkájában a kérdőív alapjául szolgáló tanulmányai során elsajátított tudást, megszerzett készségeket? (1 egyáltalán nem –5 teljes mértékben)
2010, 2012, 2014			
BSC	214,3	2,3	3,1
MSC	218,6	1,3	3,4
Osztatlan	209,9	1,2	4,1
2016, 2020			
	Mennyi az Ön átlagos havi nettó bevétele? Kérjük, az összeget ezer forintban adja meg!	Volt-e három egymást követő hónapot meghaladó munkanélküli időszaka? (Válaszadók %-a)	Milyen mértékben használja jelenlegi munkájában a kérdőív alapjául szolgáló tanulmányai során elsajátított tudást, megszerzett készségeket?
BSC	367,8	26,9%	3,2
MSC	450,9	19,9%	3,4
Osztatlan	446,6	19,0%	4,0

15. táblázat: A bachelor és mester végzettségű diplomások relatív keresetének és a mesterképzésre való belépési arány kapcsolata

Forrás: OECDstat

2018 (25-34 éves)	A bachelor végzettségűek relatív keresete a középfokú végzettségűekhez viszonyítva	A mester végzettségűek relatív keresete a középfokú végzettségűekhez viszonyítva	A mester végzettségűek és az bachelor végzettségűek relatív keresetének különbsége	A bachelor végzettségűek és a mesterképzésre belépők aránya
Ausztria	92,0	145,5	53,5	0,97
Belgium	121,5	146,4	24,9	0,64
Csehország	116,0	139,7	23,7	0,79
Dánia	101,3	139,0	37,8	0,62
Észtország	116,8	129,0	12,2	0,69
Finnország	113,5	150,6	37,1	0,25
Németország	131,9	144,9	13,0	0,91
Magyarország	144,9	163,4	18,5	0,47
Írország	175,2	204,0	28,8	0,47
Lettország	120,4	155,9	35,5	0,88
Litvánia	155,4	163,5	8,1	0,45
Luxemburg	132,1	137,4	5,2	1,84
Hollandia	122,7	157,6	34,9	0,49
Norvégia	101,2	126,3	25,0	0,70
Lengyelország	128,1	136,4	8,2	0,54
Szlovákia	109,9	128,6	18,6	1,04
Spanyolország	132,5	154,6	22,1	0,57
Svédország	98,2	129,8	31,6	1,17
Svájc	124,2	139,0	14,8	0,43
Egy.Királyság	132,6	164,9	32,3	0,63
Korreláció a mesterképzésbe belépők arányával	-0,2683	-0,4005	-0,1517	

2018 (25-64 éves)	A bachelor végzettségűek relatív keresete a középfokú végzettségűekhez viszonyítva	A mester végzettségűek relatív keresete a középfokú végzettségűekhez viszonyítva	A mester végzettségűek és az bachelor végzettségűek relatív keresetének különbsége	A bachelor végzettségűek és a mesterképzésre belépők aránya
Ausztria	93,1	177,4	84,2	0,97
Belgium	137,7	178,5	40,8	0,64

Csehország	127,1	167,7	40,6	0,79
Dánia	110,4	161,2	50,8	0,62
Észtország	133,6	143,2	9,6	0,69
Finnország	124,8	183,3	58,5	0,25
Németország	161,9	184,7	22,8	0,91
Magyarország	161,9	212,1	50,2	0,47
Írország	183,0	202,2	19,2	0,47
Lettország	138,0	159,4	21,4	0,88
Litvánia	164,8	184,7	19,9	0,45
Luxemburg	146,1	152,0	5,9	1,84
Hollandia	134,9	193,9	59,0	0,49
Norvégia	111,6	153,2	41,6	0,70
Lengyelország	140,7	156,7	16,0	0,54
Szlovákia	119,8	161,0	41,3	1,04
Spanyolország	134,3	181,3	47,0	0,57
Svédország	112,0	147,4	35,4	1,17
Svájc	137,4	165,6	28,2	0,43
Egy.Királyság	135,8	161,6	25,7	0,63
Korreláció a mesterképzésbe belépők arányával	-0,2056	-0,4916	-0,2464	

16. táblázat: A mesterképzés hazai egyéni megtérülésének egyszerűsített számítása 2020-as adatokkal

mesterképzés	nappali		részidős		
	Állami	Önköltséges	Állami	Önköltséges	
35 ezer fő	13,5 ezer fő	7,5 ezer fő	10,5 ezer fő	3,5 ezer fő	
Tandj	0	2 millió Ft	0	2 millió Ft	
Kieső kereset	13 millió Ft	13 millió Ft	0	0	
(2 éves) Mesterképzés egyéni oktatási kiadásai (tandj és kieső kereset)	13 millió	15 millió Ft	0	2 millió Ft	
	(175,5)	(112,5)	(0,0)	(7,0)	295,0
Átlagos MSC belekerülés (millió Ft)					8,43 millió Ft
MSC képzés átlagos megtérülési ideje	(6,5 év)	(7,5 év)	(azonnal)	(1 év)	4,22 év

Megjegyzés:

- MSC-n tanuló kieső keresete évi 6,5 millió Ft (2020-ban) – KSH alapján becsült, kerekített
- Átlagos MSC tandj évi 1 millió Ft – felvi.hu alapján becsült, kerekített
- Keresetkülönbség az MSC - BSC között 2020-ban 2 millió Ft/év – KSH alapján becsült, kerekített

17. ábra: Az ISCED szakcsoportok relatív keresete a középfokú végzettségűekhez viszonyítva 2020-ban (OECD országátlag)

Forrás: Education at a Glance 2022 Indicator A4. What are the earnings advantages from education? - Table A4.4. Relative earnings of tertiary-educated adults, by field of study (2020) adatai alapján saját számítás és szerkesztés

